

Otuđenje rada iz Marxove i kršćanske perspektive

Hršak, Damir

Source / Izvornik: **Karl Marx: povodom dvjestote obljetnice rođenja, 2018, 195 - 207**

Book chapter / Poglavlje u knjizi

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:115:968930>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Metallurgy University of Zagreb - Repository of Faculty of Metallurgy University of Zagreb](#)

Karl Marx

zbornik radova

povodom dvjestote obljetnice rođenja

uredili

Goran Sunajko

Maroje Višić

NAKLADA BREZA

Zagreb, 2018.

nakladnik

Naklada Breza

za nakladnika/gl. urednik

Božo Dujmović

recenzenti

Lev Kreft (Ljubljana)

Duško Radosavljević (Novi Sad)

Davor Rodin (Zagreb)

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 000994520.

ISBN 978-953-8139-14-7

printed in Croatia 2018

Damir Hršak

Otuđenje rada iz Marxove i kršćanske perspektive

Sažetak

Rad je ljudsko pravo, a plodovi rada logično pripadaju izvršitelju rada, radniku. Otuđenje rada negacija je ljudskog dostojanstva i etički je potpuno neprihvatljivo svakoj osobi ili instituciji koja vjeruje u jednakost i ravnopravnost svih ljudskih bića. Otuđenje rada je nepravda iz marksističke perspektive, a grijeh iz kršćanske perspektive. Ako neki pojedinac ili grupa smatra da pojedini ljudi mogu dominirati nad slobodnom voljom drugih i iskorištavati ih za svoje potrebe, onda se takva osoba ili institucija nema pravo nazivati kršćanskom, a jednako tako niti marksističkom. Dokidanje otuđenja rada preduvjet je uspostave pravednog i slobodnog društva. Uspostava društva u kojem će svi ljudi moći, bez obzira na nacionalnost, vjeroispovijest, rasu, spol, rod, spolnu usmjerenost, dob, zdravstveno stanje ili koju drugu odrednicu identiteta, u skladu sa svojim talentima, intelektualnim i fizičkim potencijalima, slobodno i sretno živjeti zajednički je cilj marksista i kršćana. I to nije utopijski cilj.

Ključne riječi

otuđeni rad, Marx, kršćanstvo

Uvod

Rad je izraz čovjekovog djelovanja u vremenu, mogućnost oblikovanja zbilje. Radom osiguravamo vlastitu materijalnu egzistenciju te sudjelujemo u stvaranju dobrobiti zajednice, doprinosimo ljepšem i ugodnijem životu kako sebe tako i drugih. Rad nas oplemenjuje i izgrađuje kao bića. Opušten i kreativan rad u prijateljskom ozračju donosi zadovoljstvo, osnažuje nas, a ubiranje, više ili manje obilnih, plodova savjesnog rada trebalo bi nam omogućavati opuštenost u slobodnom vremenu, davati mogućnost darivanja

nama bliskih osoba koje nisu zbog dobi, zdravlja ili nekog drugog objektivnog razloga u mogućnosti zarađivati za sebe.

Otuđenje rada negacija je ljudskog dostojanstva i etički je potpuno neprihvatljivo svakome tko vjeruje u jednakost i ravnopravnost svih ljudskih bića. Ako je eksploatacija čovjeka po čovjeku, otuđivanje rada, moralno prihvatljivo u nekom društvu to samo ukazuje da su moralne norme takvog društva duboko neetične. Iskorištavanje i podjarmljivanje ljudi vrlo se češće opravdava tradicijom i ustaljenim poganskim ritualima.

Tri osmice¹ koje su zahtijevali radnici još u 19. stoljeću minimum je pravednosti u društvu koje sebe želi smatrati civiliziranim. Na žalost, po tom kriteriju u suvremenom svijetu još je uvijek vrlo malo istinski civiliziranih država, a tendencije modernog kapitalizma ukazuju na sve dublje tonjenje u barbarstvo. Sablažnjivo je što pri tom čak i mnoge političke stranke koje sebe danas nazivaju socijaldemokratskima ili socijalističkima zagovaraju, a kada su na vlasti i provode, smanjenja radničkih prava sudjelujući tako u sve brutalnijim oblicima otuđivanja rada. Ne čudi onda što su u demokratskim sustavima sve rjeđe na vlasti.

Ono što se danas u hrvatskom društvu cinično naziva "fleksibilizacijom rada" drastično umanjuje, a nekada i dokida, civiliziranost radnih odnosa. Malo gdje je radnik, ne samo u privatnom sektoru, bez obzira na stupanj obrazovanja, poslije 8 sati rada miran i slobodan od radnih obaveza (ima isključen mobitel) i nesmetano uživa plodove svog rada. "Fleksibilizacija rada" samo je šuplja fraza kojom se prikriva povećavanje otuđenja rada.

To nije fleksibilizacija u smislu fleksibilnijeg određivanja (u ravnopravnom i korektnom pregovaranju između radnika i kapitalista) količine rada koji će radnik izvršiti sukladno tome visine primanja dotičnog radnika, već je drastično podizanje razine neizvjesnosti materijalne egzistencije radnika i time njihovo primoravanje na prihvaćanje sve težih i sve ponižavajućih radnih uvjeta u strahu pred vlastitom budućnošću, a još i više pred budućnošću bližnjih koje svojim radom uzdržavaju.

¹ Zahtjevi približno 40 000 radnika na demonstracijama koje su održane 1. svibnja 1886. godine u Chicagu simbolički su bili iskazani s 3 osmice: 8 sati rada, 8 sati odmora i 8 sati kulturnog obrazovanja. Policija je tada ubila šestoricu radnika, a u sudskom procesu još ih je petorica osuđeno na smrt. Druga internacionala je 1889. godine odlučila da se 1. svibnja svake godine održavaju radničke demonstracije kao spomen na to krvoproliće.

Iz marksističke perspektive otuđenje rada je nepravda, a iz kršćanske perspektive to je grijeh i sablazan! Iz obje perspektive otuđenje rada je zlo protiv kojeg se treba boriti i koje treba dokidati. Razlika između marksista i kršćana pri tom jedino je u metodama borbe. Početkom 21. stoljeća sve veća učestalost ugovora o radu na određeno vrijeme² kao posljedica “fleksibilizacije rada” u našem društvu proporcionalna je otuđenosti rada, a samim time i razini socijalne nepravde.

Zbog limitiranosti opsega teksta pri sagledavanju otuđenja rada iz Marxove perspektive ograničio sam se na njegov tekst “Otuđeni rad” koji je objavljen u *Ranim radovima* Karla Marxa i Friedricha Engelsa.³ U sagledavanju iz kršćanske perspektive uvijek se polazi od Kristove Besjede na gori.⁴

Radi boljeg razumijevanja nužno je ukazati na vrlo čestu zloupotrebu termina “kršćanski”, u manjoj mjeri i termina “marksistički”. Želim to odmah nedvosmisleno razjasniti. Kršćanstvo je povezano s Kristom. Kršćani su oni koji u svakodnevnom životu nastoje slijediti Krista, to jest živjeti i raditi u skladu s Kristovim učenjem. Svojevrni sažetak Kristovih uputa za pravedan, dobar i smislen život svakog čovjeka jest Besjeda na gori koja je upućena svim ljudima svih vremena. U kršćanstvu svi su pozvani na spasenje, nema apsolutno nikakve diskriminacije. Krist uvijek objašnjava jednostavnim, lako razumljivim riječima, nikada nikog ni na što ne nagovara, a kamoli prisiljava.

Pažljivo i temeljito izučavanje cjelokupnog Kristovog djelovanja kao Isusa iz Nazareta dovodi do očiglednog zaključka da su kršćanske, Kristove, vrijednosti na kojima bi se trebali temeljiti društveni odnosi: sloboda, bratstvo, jednakost, jedinstvo i pravednost.⁵ Svako djelovanje u smjeru porobljavanja, dominacije, klasne (stališke) strukturiranosti, privilegiranosti, razjedinjenosti i nepravde, protukršćansko je bez obzira predstavljaju li se lažno kao kršćani oni pojedinci ili institucije koji tako djeluju.

² Ponekad je ugovor o radu na određeno vrijeme opravdan, na primjer u slučaju zamjene za radnicu na porodijskom dopustu ili kod ljetnog sezonskog posla u turizmu. No, taj oblik ugovora o radu u socijalnoj i demokratskoj državi mora biti izuzetak, a ne nikako pravilo! Hrvatska trenutno (veljača 2018.) unutar Europske Unije drži sramotno prvo mjesto po postotku sklopljenih ugovora o radu na određeno vrijeme.

³ K. Marx – F. Engels, *Rani radovi*, Naprijed, Zagreb 1989., str. 244-258.

⁴ Usp. Jure Kaštelan i Bonaventura Duda, *Biblija: Stari i Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1993., str. 939-942. Svi drugi citati iz Biblije u ovom radu uzeti su iz navedenog izdanja.

⁵ Usp. Mt 22,37-39.

Posebno bi marksisti trebali imati razumijevanja za rehabilitaciju Krista jer su također suočeni s iskustvom klevetanja i falsificiranja Marxa. Tijekom 20. stoljeća tako se često koristio termin marksistički za ideje i događaje koji nemaju gotovo nikakve veze s Marxovom filozofskom misli. Odgovornost za pojedine zločine pojedinaca (Staljin, Pol Pot), grupa i institucija (Crvene brigade, Crveni Kmeri) koje su sebe nazivale marksističkima, a nisu djelovale u duhu Marxove filozofije, pripisivati Marxu zaista je potpuno neodrživo. Pripisivati Kristu zločine onih pojedinaca i institucija što su se lažno nazivale kroz povijest kršćanske jer nisu slijedile Krista, a mnoge se još i danas nazivaju, jednako je apsurdno.

Kada se na taj način pokušava diskreditirati Marxova kritika eksploatorskog karaktera kapitalističkog društva onda je to primitivno falsificiranje povijesnih činjenica. Ogromna većina onih koji su željeli u raznim prilikama opravdavati tlačenje i ponižavanje drugih ljudskih bića, onih koji su tvrdili da je pravedno društvo nemoguće, a čovjek u svojoj biti gramzljiv i nasilan, pridavali su pridjev marksistički sovjetskim gulazima ili kineskoj-kulturnoj revoluciji.

Jednako tako nazivati kršćanima one koji su spaljivali žive ljude na lo-maćama, brutalno zlostavljali kmetove kroz srednji vijek, istrebljivali plemena Latinske Amerike, kolabörirali s fašističkim zločincima poput Hitlera i Franca tijekom i poslije drugog svjetskog rata, blasfemično je falsificiranje Krista. I to treba jasno i glasno izreći! Svatko tko žudi za moći i bogatstvom, za otuđivanjem tuđeg rada nema se pravo predstavljati kao kršćanin jer kršćanstvo je, prema Kristu, područje slobode, pravednosti i ljubavi.

Aktualizacija nekih Marxovih zapažanja o otuđenom radu

Već je proteklo više od 150 godina od kada je Marx pisao tekst o otuđenom radu, ali nikako se ne može ustvrditi da je čovječanstvo kao cjelina dovoljno uznapredovalo u smjeru emancipacije rada i radnika. Pojedina društva tijekom 20. i 21. stoljeća predstavljala su, a predstavljaju i danas, značajniji pomak u pozitivnom smjeru na razini pojedinačne države, no ni u jednom povijesnom periodu nije došlo do globalnog oslobođenja radnika od eksploatacije nositelja kapitala.⁶ Taj izazov još stoji pred nama kao čovječanstvom.

⁶ Pri tom je eksploatiranima svejedno je li nositelj moći i dominacije kapitalist pojedinac ili državna vlast.

Postojala je zapadnoeuropska država blagostanja, postojalo je socijalističko samoupravljanje, no ni u jednom dosadašnjem društvu nije dosegnuta razina političke i socijalne demokracije koja bi dokinula otuđeni rad, nepravde i nejednakosti, te jamčila slobodan, kreativan i udoban život velikoj većini svojih građanima (svima koji su spremni raditi u skladu sa svojim sposobnostima). Tehnički je napredak znatan od Marxovog vremena, no etički na žalost nije. Mnoge Marxove analize kapitalističkog društva i danas su bolno aktualne.

U *Ranim radovima* Marx prepoznaje gramzivost kao glavnog pokretača nacionalne ekonomije, a konkurenciju kao rat između gramzljivih.⁷ Gramzljivost jest pokretač kapitalizma, izvor njegove energije. Ona se danas u hrvatskoj javnosti lažno predstavlja kao poduzetnost. Razlika između poduzetnih i gramzljivih ljudi je ogromna jer poduzetan čovjek je aktivan čovjek koji želi sudjelovati u društvenim odnosima i dati svoj doprinos preobrazbi svijeta, dok je gramzljivac onaj koji želi prigrabiti što više materijalnog bogatstva za sebe bez obzira na posljedice po druge.

Gramzljivac laže kako bi djelomično prikrio svoje ciljeve, a intelektualnu snagu koristi za obmanjivanje i zamagljivanje surovosti i brutalnosti eksploatacije. Radnik se simbolički ponižava i oduzimanjem imena pa se danas radnika naziva zaposlenikom ili posloprimcem, a kapitalisti sebe nazivaju poduzetnicima ili poslodavcima. Radnike se tako prikazuje nepoduzetnima – to jest pasivnima i ovisnima.

Vrhunac je cinizma da se pri tom sve intenzivnije otuđenje rada, gaženje radničkih prava i dostojanstva radnika, naziva stvaranjem poduzetničke klime. Lansirana je u javnost i pogrdna riječ “uhljeb” kojom gramzljivi nazivaju svakog tko (još uvijek) ima poziciju socijalne sigurnosti i dostojanstvene uvjete rada, pa se nad njime ne mogu izživljavati eksploatacijom, prijetnjama i ucjenama. Naravno, za medije se pri tom senzacionalistički izvlače primjeri onih radnika koji zaista zloupotrebljavaju poziciju socijalne sigurnost.

Sindikate se, a posebno sindikalne čelnike, u medijima sve češće i intenzivnije blati kako bi se oslabila pozicija radnika u kolektivnom pregovaranju o cijeni i uvjetima rada. Za “poduzetničku klimu” idealan slučaj je da se to pregovaranje u potpunosti i dokine. U kapitalizmu bez kolektivnog pregovaranja radnička prava brzo iščezavaju, a otuđenje rada nezaustavljivo raste.

⁷ Usp. K. Marx – F. Engels, *Rani radovi*, Naprijed, Zagreb 1989., str. 245.

Gramzljivi, kako nekad u Marxovo vrijeme tako i danas, konkurenciju ne doživljavaju kao nadmetanje po utvrđenim i prihvaćenim pravilima pri čemu pobjednik dobiva bolje pozicije i veću udobnost, no ni poraženi ne gubi dostojanstvo i sigurnost prihvatljive razine materijalne egzistencije. Za gramzljive konkurencija je krvoločna borba za dokazivanjem dominacije nad drugim ljudskim bićima, svojevrstan rat nadahnut neograničenom pohlepom.

Marx ukazuje na posljedice otuđenja rada:

Nacionalna ekonomija skriva otuđenje u suštini rada na taj način što ne razmatra neposredan odnos između radnika (rada) i proizvodnje. Razumije se, rad proizvodi čudesna djela za bogataše, ali on proizvodi ogoljenje za radnika. On proizvodi palače, ali za radnika jazbine. On proizvodi ljepotu, ali za radnika osakaćenje. On zamjenjuje rad strojevima, ali jedan dio radnika baca natrag barbarskom radu, a drugi dio čini strojem. On proizvodi duh, ali za radnika proizvodi glupost i kretenizam.⁸

Sve dok za život ljudi paralelno postoje palače i jazbine nad čovječanstvom će se nadvijati sjena kataklizme. U današnje vrijeme uznapredovale e-zombizacije⁹ opasnost da se radni (i ne samo radni) odnosi dehumaniziraju, a radnici svode na dijelove strojeva još je daleko veća no u Marxovo vrijeme. Umjesto razgovora i dogovora šalju se e-mailovi, umjesto pogleda u oči drugog ljudskog bića zuri se u ekran računala ili mobitela. Stalno tjeskobno iščekivanje elektronskih poruka unezvjeruje i razdire živčani sustav mnogih radnika našeg doba. I još sve to eksploatatori prikazuju kao poželjan i nezaustavljiv napredak.

Velikan svjetske književnosti Lav Nikolajevič Tolstoj u tekstu "Radničko pitanje" oslikava položaj radnog naroda u ondašnjoj carskoj Rusiji i dolazi do sličnih zaključaka kao i Marx. Na žalost te Tolstojeve riječi nisu anakrone u suvremenoj Hrvatskoj. Riječ je o analizi, osudi i zgražanju nad otuđenjem rada, no i jasnom ukazivanju na izvorište etičkog zla:

Broj radnih ljudi na čitavom svijetu iznosi preko jedne milijarde, dakle tisuću milijuna. Sve žito, sva roba čitavog svijeta, sve od čega ljudi žive i u čemu se sastoji njihovo bogatstvo, sve to izrađuje radni narod. No, to sve što on ste-

⁸ K. Marx – F. Engels, *Rani radovi*, Naprijed, Zagreb 1989., str. 248.

⁹ O fenomenu e-zombizacije: D. Hršak, "Pogibelji e-zombizacije", JAHN 5(2104)9, 171-175.

kne, ne uživa radni narod, već vlada i posjednici. Radni narod živi u trajnoj oskudici, neznanju, ropstvu onih, za koje izrađuje odijelo, hranu, stan i u čijoj je službi.

Zemlja mu je uzeta i smatra se vlasništvom onih koji ju ne obrađuju; tako da radnik da bi dobio hranu mora raditi sve ono što posjednici zemlje od njega zahtijevaju. Ostavi li radnik zemlju i traži posao u tvornicama i radionicama, pada u ropstvo bogatih kod kojih mora čitav svoj život raditi deset, dvanaest, četrnaest i više sati dnevno tuđi, jednolični, umarajući, često po život opasan posao. Pođe li mu za rukom ostvariti takav položaj da se može prehranjivati, onda mu ne daju mira; onda se traže od njega davanja i, osim toga, uzmu ga na tri, četiri, pet godina u vojsku ili ga sile da plaća vojnički porez. Ako želi uživati zemljište, a da za to ne plaća porez ili želi spriječiti druge u tom ili se ustručava platiti poreze, onda pošalju vojnike protiv njega, rane ga i ubiju ili ga silom natjeraju na rad i plaćanje.

I tako u čitavom svijetu oni koji rade žive, ne kao ljudi, već kao tegleća stoka; oni su prisiljeni da čitav svoj život rade, ne ono što bi htjeli raditi, već čine ono što hoće njihovi tlačitelji; te zato dobivaju hranu, odijelo i toliko mira koliko ga trebaju kako bi preživjeli. No, mala skupina ljudi koja vlada radnim pukom i uživa sve što puk proizvodi živi u besposlici i nerazboritoj udobnosti, te rasiplje beskorisno i nečudoredno rad milijuna.¹⁰

Marx ukazuje da otuđenim radom radnik ne gradi samo negativan odnos prema predmetu vlastitog rada, već i nužno prema ljudima koji otuđuju ogroman dio plodova tog rada, dakle prema gramzljivima:

Kad se on, dakle, prema proizvodu svoga rada, prema svom opredmećenom radu odnosi kao prema *tuđem*, neprijateljskom, moćnom, od njega nezavisnom predmetu, onda se on prema njemu odnosi tako, daje drugi, njemu tuđ, neprijateljski, moćan, od njega nezavisan čovjek, gospodar toga predmeta. Kad se prema svojoj vlastitoj djelatnosti odnosi kao prema neslobodnoj djelatnosti, onda se prema njoj odnosi kao prema djelatnosti koja je u službi, pod vlašću, prisilom i jarmom drugoga čovjeka (...). Otuđenim radom, dakle, čovjek ne proizvodi samo svoj odnos prema predmetu i aktu proizvodnje kao prema tuđim i njemu neprijateljskim silama; on proizvodi i odnos u kojem se nalaze drugi ljudi prema njegovoj proizvodnji i njegovu proizvodu, i odnos u kojem se on nalazi prema tim drugim ljudima. Kao što on proizvodi svoju vlastitu proizvodnju za svoje obestvarenje, za svoju kaznu, kao što svoj vlastiti proizvod proizvodi za gubitak, za jedan proizvod koji mu ne pripada, tako on proizvodi vlast nad proizvodnjom i nad proizvodom onoga koji ne

¹⁰ L. N. Tolstoj, *Ne mogu šutjeti*, Udruga David, Zagreb 2008., str. 87-88.

proizvodi. Kao što sebi otuđuje svoju vlastitu djelatnost, tako strancu daje djelatnost koja mu ne pripada.¹¹

Marx naglašava da su svi ropski odnosi samo oblici i posljedice odnosa radnika prema proizvodnji, dakle prema oblikovanju materijalnog okoliša:

Iz odnosa otuđenog rada prema privatnom vlasništvu slijedi dalje, da se emancipacija društva od privatnog vlasništva itd., od ropstva, izražava u političkom obliku emancipacije radnika, ne kao da se radi samo o njihovoj emancipaciji, nego o ljudskoj emancipaciji, a ta je u njoj sadržana zato, jer je cjelokupno ljudsko ropstvo involvirano u odnosu radnika prema proizvodnji, a svi ropski odnosi samo su modifikacije i konzekvencije tog odnosa.¹²

Polazeći iz pozicija holističkog environmentalizma¹³ očito je da otuđivanje rada nužno pripada koncepciji redukcionističkog environmentalizma kao suprotnosti holističkom environmentalizmu, te nikako nije u skladu s okolišnim imperativom.¹⁴ Otuđivanje rada zlohотно je djelovanje u duhovnom okolišu, svaki porast gramzljivosti nužno smanjuje razinu ljubavi i mudrosti u međuljudskim odnosima. Gramzljivost pojedinca narušava i materijalni okoliš jer osobnu korist uzdiže iznad čistoće zraka, vode i tla, materije što nas okružuje. Gramzljivi pojedinac računa pri tom da će si za svoje potrebe novcem moći osigurati dovoljno dobre vanjske uvjete.

Tako je očigledno i tako jasno da svako ljudsko biće, čija savjest nije preplavljena i potopljena pohlepom i gramzljivošću, s lakoćom uviđa apsurd i neprirodnost klasnih odnosa u kojima jedan čovjek proizvodi, a drugi gospodari proizvodom.

¹¹ K. Marx – F. Engels, *Rani radovi*, Naprijed, Zagreb 1989., str. 254.

¹² Ibid., str. 256.

¹³ Holistički environmetalizam (cjelovit pristup okolišu) definira se kao cjelovito sagledavanje materijalnog (priroda) i duhovnog (svijet) okoliša. Holistički environmentalizam podskup je od integrativne bioetike, a integrativna bioetika je znanstveno polje interdisciplinarnog područja znanosti koje obuhvaća kako društvene i humanističke znanosti tako i prirodne i tehničke znanosti. Opširnije u tekstu: D. Hršak, "Uvod u holistički environmentalizam", *JAHR* 8(2107)15, 83-96.

¹⁴ Okolišni imperativ glasi: "Djeluj dobrohotno i smisleno prema okolišu i unosi u njega ljubav i mudrost". Okolišni imperativ vrijedi i za materijalni i za duhovni okoliš.

Kršćansko poimanje otuđenog rada

U kršćanstvu nema hijerarhijske dominacije čovjeka nad čovjekom jer je jasno i nedvosmisleno Krist objavio da su svi ljudi među sobom braća i sestre, te da svakog čovjeka treba voljeti kao samog sebe. U kršćanstvu nema i ne može biti otuđivanja rada jer je Krist jasno i nedvosmisleno rekao (takozvano Zlatno pravilo) "da drugima činimo ono što bismo željeli da i oni čine nama".¹⁵ Pokušajmo si na trenutak zamisliti svijet u kojem bi velika većina ljudi slobodnom voljom doista dosljedno slijedili tu Kristovu uputu.

Tamo gdje je nasilje, eksploatacija čovjeka po čovjeku, neravnopravnost žena, nacionalizam, rasizam, homofobija, militarizam i svako drugo skrnavljenje univerzalnog bratstva i sestrinstva među ljudima – tamo nema kršćanstva. Drugim riječima, tko tako postupa i tvrdi da je kršćanin – naprosto laže!

Svaki pojedinac, kao i svaka grupa ili institucija, u onoj se mjeri može nazivati kršćanski koliko živi (a ne samo govori!) kršćanske vrijednosti slobode, bratstva, jedinstva, jednakosti i pravednosti te koliko je prožet nesebičnom ljubavlju prema Bogu i bližnjima. U slobodnom i demokratskom društvu legitimno i legalno može se osporavati moje shvaćanje kršćanske perspektive, moje viđenje i osjećanje kršćanstva, no kao građanin i sveučilišni radnik imam ga pravo javno izraziti.

Uvijek sam spreman na argumentiranu raspravu s onima koji smatraju da su ljudske tradicije i institucionalne dogme nadređene duhu Kristovog učenja, te da Kristovo učenje treba tumačiti u svjetlu ljudskih tradicija i dogmi, a ne vlastiti život usklađivati s duhom Kristovog učenja. Takvo usklađivanje traži napor i pri tom bi se mnoge privilegije stečene otuđivanjem tuđeg rada kroz stoljeća pokazale samo mračnom nakupinom grijeha koje je potrebno okajati i više ne činiti.

Povijest je pokazala da i u nekršćanskim, pa i protukršćanskim, institucijama mogu djelovati kršćanski pojedinci koji teže reformaciji tih institucija u smjeru kršćanskog identiteta, no njihov je utjecaj uvijek vremenski i prostorno ograničen, a njihovi životi često su teški i bolni. Kroz stoljeća neki od njih bili su i brutalno mučeni i ubijeni od strane tih istih institucija koje su tako svesrdno nastojali kristijanizirati.

¹⁵ Usp. Mt 7, 12.

Rad je za kršćanina blagoslov i molitva, radosna mogućnost doprinosa rastu Kraljevstva nebeskog. Radom izražavamo vlastite sposobnosti, radom se darivamo bližnjima i osiguravamo kruh svagdašnji. Ukoliko je rad otuđen tada je to stanje grijeha, stanje zla i negacija Kristovog učenja. Siromaštvo koje nastaje iz otuđivanja rada nije prirodno stanje stvari i ono je uvijek posljedica nečije gramzljivosti.

Siromaštvo kao posljedicu otuđivanja rada iz kršćanske perspektive opisuje jedan od najznačajnijih teologa oslobođenja Gustavo Gutierrez u knjizi "Teologija oslobođenja":

"Siromaštvo je za Bibliju skandalozno stanje, napad na ljudsko dostojanstvo, a dosljedno tome i na volju Božju. To odbijanje očituje se svom jasnoćom kroz upotrijebljeni rječnik (...). Ubog, nejak, povijen, bijedan,, svi ti izrazi naznačuju prosvjed. Ne ograničavaju se na opis nego znače stav. Taj se stav iskazuje odlučnim odbijanjem siromaštva. Gnušanje je klima u kojoj se opisuje stanje siromaštva i u kojoj se naznačuje njegov uzrok: nepravda tlačitelja (...). Jednom riječju postojanje siromaštva odraz je raskida solidarnosti među ljudima i zajedništva s Bogom. Siromaštvo je izraz grijeha, a grijeh je poricanje ljubavi. Stoga je siromaštvo neusklađivo s Kraljevstvom Božjim, kraljevstvom ljubavi pravde.¹⁶

Ukoliko postoji svijest o univerzalnom bratstvu i sestrinstvu tada biva jasno da je materijalna bijeda bližnjih ogledalo naše moralne bijede. Pravednom preraspodjelom društvenog dohotka u nekoj zemlji ne postiže se trenutačno blagostanje, ali uspostavom pravednosti, slobode i jednakosti kao političkih odrednica stvaraju se preduvjeti za veće i intenzivnije korištenje potencijala pojedinaca, stvara se klima sigurnosti, solidarnosti i povjerenja u društvu, a to nužno dovodi do trenutnog povećanja kvalitete življenja i jamči dugoročno kontinuirano podizanje i materijalnog standarda građana.

Gutierrez ukazuje na važnost solidarnosti:

Možemo reći da se nikakve političke teologije, nikakve teologije nade, revolucije, oslobođenja, ne mogu mjeriti s jednim autentičnim činom solidarnosti s izrabljivanim društvenim klasama. Ne mogu se mjeriti ni s činom vjere, nade i djelotvorne ljubavi angažirane – na jedan ili drugi način – u aktivnom

¹⁶ G. Gutierrez, *Teologija oslobođenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1989., str. 312-317.

sudjelovanju da se čovjek oslobodi od svega što ga raščovječuje i ne dopušta mu da živi po volji Očevoj.¹⁷

Sva sofisticirana izmotavanja o nužnoj temeljnoj neravnopravnosti u raspodjeli društvenog bogatstva, kako unutar države tako i na razini čovječanstva, koja providno, a počesto i besramno, veličaju takozvani pozitivni egoizam (što je samo uvijeni izraz za razularenu grabežljivost) pokazuju svoju pogansku bit promatraju li se pod lupom Kristovih riječi. "Ne sabirite sebi blago na zemlji, gdje ga izgriza moljac i rđa; gdje lopovi prokopavaju zidove i krađu ga! Nego sabirite sebi blago na nebu, gdje ga ni moljac ni rđa ne izgriza, gdje lopovi ne prokopavaju zidova i ne krađu! Jer gdje ti je blago, tu će ti biti i srce".¹⁸

Ivan Krstitelj dao je najkonkretniju uputu kako bi se trebalo organizirati društvo da bude u skladu s Božjom voljom: "Tada ga je narod pitao: 'Što nam je onda činiti?' 'Tko ima dvije haljine – odgovori im – neka podijeli s onim koji nema nijedne! Tko ima hrane, neka učini isto tako!'"¹⁹ Zamislimo na trenutak solidarnost, povezanost i pravednost koja bi nastala da se u tom duhu, kršćanskom duhu, planira državni proračun. Ukoliko smo još hrabriji, zamislimo si radost i mir širom planete da se tako raspodjeljuju materijalne vrijednosti svijeta. No, prvo se trebamo izliječiti gramzljivosti koja truje duše ljudi širom zemljine kugle i uzrokuje nasilje, ratove i mržnju.

Pobornici liberalno kapitalističkih društvenih odnosa s prezirom odbacuju kršćansku viziju organiziranja društvenih odnosa kao utopističku i neostvarivu, neprimjerenu ljudskoj naravi. Vlastitu gramzljivost oni postavljaju kao referentnu točku. Kroz povijest, a na žalost i u sadašnjosti, u državama gdje je to moguće dokidanje viših etičkih normi provodi se oružjem, prijetnjama i mučenjima, dok u državama čiji demokratski standardi zabranjuju takve metode to se provodi suptilnije – klevetanjima i ismijavanjima. Nenasilje kao kršćanski princip oni doživljavaju kao slabost i spremnost na podčinjavanje.

Po gramzljivima profit je jedini uspješni pokretač društvenog napretka i jedini realni motiv ljudskog stvaralaštva. Nuklearno oružje, dronovi ubojice, genetski inženjering, računalni virusi, e-učitelji i ekološka zagađenja, samo su logična su posljedica takvog načina razmišljanja u kome sve ima svoju

¹⁷ Ibid., str. 329.

¹⁸ Mt 6, 19-21.

¹⁹ Lk 3, 10-11.

cijenu naznačenu direktno ili indirektno. Savjest je pri tom irelevantna i postovjećuje se s mladenačkom naivnošću i nezrelošću.

Gramzljivi su uvijek spremni bogato ispomagati svaku pogansku svetkovinu koja uveseljava radnike čiji je rad otuđen, a koja izobličavaju do neprepoznatljivosti Kristovu poruku ljubavi, mira i oslobođenja od svakog ropstva. Sve dok su ljudi navezani na svjetlucave rituale i zamaskirane poganske tradicije iz mnogoboštva, oni neće promišljati o vlastitom dostojanstvu djece Božje, ni o nepravednosti i bezbožnosti otuđivanja rada. Gramzljivi slijede Kaifinu²⁰ logiku, a ne Kristovu.

No, onaj tko smatra da može i smije u bliještećem bogatstvu ili političkoj moći beskrupulozno vladati drugim ljudima i Božju riječ koristiti za svoj interes, ima se pravo nazivati kaifijancem ili po nekom drugom uzoru ili instituciji, ali nikako ne kršćaninom! O kaifijancima, a ne ljudima koji su razumno udoban standard života ostvarili svojim radom i talentima, Krist je rekao: "Lakše je devi proći kroz iglene ušice nego bogatašu u kraljevstvo nebesko".²¹ Tamo gdje je sloboda, ljubav i pravednost norma međuljudskih odnosa s vremenom nastaje i udobnost blagostanja. Tako je bilo u prvim kršćanskim zajednicama neposredno poslije Kristovog uskrsnuća. To nije utopija.

Gutierrez lucidno ukazuje na izvor iz kojeg se napaja društveni angažman kršćana, a time i suprotstavljanje otuđivanju rada:

Pokret za stvaranje pravednijeg i bratskijeg svijeta nadvladavanjem društvene nejednakosti među ljudima, naperi da se čovjek oslobodi od svega što ga depersonalizira (fizička i moralna bijeda, neznanje, glad), kao i svijest o dostojanstvu čovjeka izviru iz Kristova spasenjskog dijela.²²

²⁰ Kaifa je bio veliki svećenik, židovska vrhovna religijska vlast, koji je ucjenama od Pilata tražio da, suprotno svojoj prosudbi o nevinosti optuženog, razapne Krista. Svećenička kasta se postavila iznad Božjeg proroka, Mesije, te su pokušali ušutkati Božju objavu čovječanstvu jer im je ona ugrožavala pozicije stečene nagodbama s rimskom okupatorskom vlašću. Pilat je podlegao korupcijskom pritisku tadašnjeg židovskog svećenstva jer je u njima imao pouzdane domaće izdajnike koji su podržavali rimsko haraćenje.

²¹ Mt 19,24.

²² G. Gutierrez, *Teologija oslobođenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1989., str. 222.

Zaključak

Naša će budućnost u onoj će mjeri imati ljudski lik koliko se pokažemo osjetljivi na poštivanje tuđih ljudskih prava. U socijalnoj i demokratskoj državi kakva je definirana našim Ustavom, ljudi imaju pravo na kreativan, neotuđen, rad i plaću koja osigurava dostojanstven život. Svaka država kroz povijest je onoliko smisljena koliko svojim građanima omogućava udoban i sretan život, koliko štiti ljepotu različitosti i promiče odgovornu slobodu svake individue bez obzira na nacionalnost, konfesiju, klasu, rasu, spol, spolnu usmjerenost, zdravstveno stanje, dob ili koju drugu odrednicu identiteta.

Marx u 11. tezi o Feuerbachu piše da su filozofi samo različito interpretirali svijet, međutim radi se o tome da ga se izmijeni.²³ Cilj svakog istinskog marksista, kao i svakog istinskog kršćanina, jest da se svijet izmijeni, između ostalog, i u smislu pravednije raspodjele materijalnog bogatstva. Također cilj je kršćanima i marksistima da se stvore društveni preduvjeti za slobodan i nesmetan razvoj talenata i sposobnosti svakog pojedinca pri čemu je društvena zajednica jamac sigurnosti i zaštićenosti. Pokreću li čovjeka u ostvarenju tih ciljeva filozofija dijalektičkog materijalizma ili težnja slijeđenja Krista nije presudno bitno za uspostavu savezničkog odnosa u procesu borbe za bolji, slobodniji, pravedniji i sretniji svijet.

Grieh iziskuje korjenito oslobođenje, ali to oslobođenje nužno uključuje političko oslobođenje. Ne precjenjujući njenu važnost, zanimljivo je ovdje spomenuti Marxovu usporedbu grijeha i privatnog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju: upravo zbog njih radnik je odijeljen, otuđen od ploda svoga rada.²⁴

U građanskom društvu svaki čovjek treba biti zrnce društvenog mozaika i pridonositi uspješnosti i općem blagostanju zemlje. Boreći se za pravo na neotuđen rad borimo se za očuvanje i potvrđivanje vlastitog identiteta kao svjesnih i savjesnih bića. Kako kršćani tako i marksisti samo aktivnim angažmanom, na nacionalnoj i međunarodnoj razini, u duhu jednakosti, slobode i pravednosti među ljudima mogu uvjerljivo svjedočiti svoje zalaganje za stvaranjem boljeg svijeta. To smo dužni vlastitoj savjesti, ali i budućim generacijama.

²³ Usp. K. Marx – F. Engels, *Rani radovi*, Naprijed, Zagreb 1989., str. 343.

²⁴ G. Gutierrez, *Teologija oslobođenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1989., str. 199.